

ПРОБЛЕМА ВЖИВАННЯ НЕНОРМАТИВНОЇ ЛЕКСИКИ СЕРЕД МОЛОДІ

Анотація. Розглянуто поняття "культура мовлення", проаналізовано проблему поширення ненормативної лексики серед української молоді та основні причини вживання лихослів'я, наведено рекомендації щодо попередження поширення цієї проблеми.

Аннотация. Рассмотрено понятие "культура речи", проанализирована проблема распространения ненормативной лексики среди украинской молодежи и основные причины употребления сквернословия, приведены рекомендации по предупреждению распространения этой проблемы.

Annotation. The article deals with the concept of "speech standards", the expansion of ribaldry among Ukrainian youth and the main reasons of ribaldry have been analyzed, the recommendations on preventing the spread of this problem have been given.

Ключові слова: ненормативна лексика, лихослів'я, культура мовлення.

На сучасному етапі, коли відбувається трансформація суспільного життя України, змінюються пріоритети діяльності й розвитку особистості, особливого значення набуває культура спілкування. Криміналізація суспільства, поява у мовленні значної кількості сленгів, жаргонів, використовуваних різними групами змушує серйозно замислитися над проблемою чистоти мови. Ця проблема є ключовою з погляду національної культури, у тому числі й мовної.

Теоретичний аналіз наукових джерел, як вітчизняних, так і закордонних, дозволив встановити зв'язок лихослів'я і проявів жорстокості, агресії в поведінці. Цій проблемі присвячено дослідження Н. Алікіна, А. Реан. З. Карпенко, Р. Байярда, Р. Берона, Д. Річардсона, К. Лоренца, З. Фрейда, А. Бандури.

Недостатня увага до поставленої проблеми обумовлена низкою труднощів як наукового, так і соціального характеру, з якими зустрічаються дослідники, які вивчають причини вживання ненормативної лексики; функції лихослів'я в комунікативній поведінці особистості.

Мета статті — з'ясувати причини поширення ненормативної лексики серед української молоді.

Аналізуючи досліджувану проблему, насамперед, варто звернути увагу на поняття "культура мовлення", яку розуміють як частину загальної культури людини. Це вміння правильно говорити, писати, вживати мовні засоби відповідно до мети й умов спілкування [1]. Однією з найважливіших ознак літературної мови є володіння виразними засобами мови й вміння використовувати їх залежно від ситуації та мети спілкування. Для дотримання цієї вимоги, необхідно мати чітке уявлення про стилістичну градацію мовних одиниць та їхнє призначення. Отже, можна зробити висновок, що слова "книжно-писемної" мови доречні в жанрах наукової статті, доповіді й мало вживаються в побутових ситуаціях спілкування й навпаки.

Поняття про культуру мовлення містить у собі два ступені засвоєння літературної мови: правильність мови, тобто дотримання літературних норм, сприйнятих як "ідеал" або загальноприйнятий, традиційний звичай, та мовна майстерність, тобто не тільки дотримання норм літературної мови, але й вміння дібрати зі співіснуючих варіантів найбільш точний у значеннєвому відношенні, стилістично й ситуативно доречний, виразний [2].

У кожній соціальній групі існують свої норми літературної мови, способи вираження форм мовних засобів, що є своєрідним еталоном спілкування. Певною мірою культура мови є виявом соціального життя людей і несе на собі відбиток національної своєрідності.

Аналізуючи публічну комунікацію, помітне очевидне зниження (усереднення, масовість, огрубіння) мовного стандарту, що супроводжується активним введенням елементів розмовного мовлення. Спостерігається посилення впливу розмовного типу мовлення на літературну мову. Тому необхідно з'ясувати причини, що обумовлюють зміну мовного етикету в засобах публічної комунікації. Для еволюції мовного стандарту публічної комунікації другої половини ХХ сторіччя особливого значення набувають такі фактори:

1) зміна нормативної основи літературної мови, що виразилася у втраті мовою художньої літератури мовної нормотворчої значущості;

2) використання у сфері публічної комунікації усних каналів комунікативного зв'язку.

Сьогодні мова засобів масової інформації розглядається як нормотворчий фактор, що впливає на формування норм сучасної літературної мови, а також на рівень мовної культури. Вивчаючи публічну комунікацію, не можна не відзначити, що зміни досить часто не збігаються з традиційними уявленнями про норму мовної поведінки. Необхідно також відзначити масове введення сленгового розмовного мовлення, результатом якого є зниження мовної культури, і навпаки, зростання експресивності, посилення "особистісного" початку [3].

Ще одна причина, яка, на погляд автора, сприяє поширенню ненормативної лексики — демократизація мовної культури. У цьому випадку наявна кримінальна "вульгарна" лексика, яка поширюється в молодіжному середовищі. Присутність кримінального жаргону в мовленні української молоді, на думку Г. Нещименко, свідчить про теперішнє

Зниження мовної норми у сфері публічної комунікації сприяє зменшення прошарку інтелігенції, що є потенційним носієм і користувачем літературної мови. Ця обставина негативно відображається на рівні мовної культури суспільства.

Уживання елементів побутово-розмовного мовлення або ж соціолектів дає підстави говорити про зміну сфери функціонування цих ідіом. Так, соціолекти втрачають свою споконвічну функціональну замкненість, споконвічне корпоративне призначення – бути таємними або ж спеціалізованими лексичними одиницями.

Уживання сленгів найчастіше продиктоване певним комунікативним наміром, тобто є актуалізованим, функціонально обумовленим, а, отже, контрольованим автоцензурою. Так, у мовленні окремих публічних політиків відображається продумана популістична мовна стратегія, для того, щоб вписатися в мовний стандарт певного соціального шару населення, бути в ньому комунікативно успішним і, як наслідок цього, – залучити його на свій бік. Можна навести приклади таких сленгових включень: "кинути", "замочити", "навалом", "повний привіт", "таким макаром", "лажу", "жратва", "кумекати", "закидон", "вішати локшину на вуха", "тягтися", "балдеть", "відтягатися", "на стрьомі".

Кримінальний жаргон згодом розчиняється в молодіжному сленгу й іде на периферію мови, й тільки окремі компоненти зберігаються, виконуючи чисто експресивну функцію. Іноді особи з високим рівнем мовної компетенції часто навмисно допускають мовні вільності, які виконують певну значеннєву чи стилістичну функцію. Для створення атмосфери довіри, симпатії до співрозмовника журналісти останнім часом усе частіше використовують емоційно експресивну лексику. Телебачення й радіо також сприяють поширенню вживання ненормативної лексики.

Негативний вплив на стан мовної культури молоді має прогресуюче зниження якості друкованої продукції. Тираж книжкової продукції зменшується, знижується якість редакторської і коректорської обробки тексту. Не можна не враховувати й обмеження можливостей здійснення централізованого контролю за дотриманням літературної норми, розосередженість центрів впливу на масову мовну свідомість. Розпалася єдина видавнича мережа, з'явилася величезна кількість комерційних видавництв, що не приділяють належної уваги рівневі редакторської підготовки тексту, заповнюють книжковий ринок літературою сумнівної художньої вартості [4].

Звичайно, слід звернути увагу й на ступінь освіченості населення. Найчастіше наявність вищої освіти є лише формальним показником і не гарантує володіння нормою літературної мови. Підтвердженням цього служить зниження чисельності реальних носіїв літературної норми порівняно зі зростанням кількості користувачів мовного феномена. Фактом є і те, що для активного володіння усною літературною мовою необхідний досить високий рівень мовної компетенції.

Ще однією причиною поширення ненормативної лексики серед молоді є виховання в неблагонадійній родині. У процесі формування особистості родина відіграє провідну роль. Тут дитина здобуває вміння й навички спілкування й людського взаєморозуміння, тут закладаються моральні основи і відбувається професійне самовизначення [5]. Дитина копіює й відображає особливості життя оточуючих дорослих людей. Варто підкреслити й те, що в засвоєнні дитиною соціального досвіду важливу роль відіграють імітація й ідентифікація, тобто наслідування поведінки важливих для неї людей, що призводить до прийняття їхніх цінностей, установок, норм поведінки. Наводячи приклади теоретичного аналізу розробленості проблеми, автор розглядає ряд теорій особистості. Згідно з ними фактори спадковості й середовище впливають на формування особистості. Таким чином, несприятливе середовище, де відсутня система життєвих цінностей, оточує дитину і стає зрозумілим, що вона вбирає в себе всі його недоліки.

Соціальна позиція підлітка визначається бажанням бути схожим на своїх батьків. Якщо з раннього дитинства дитина є свідком суперечок, що супроводжуються "нецензурною лайкою", то, безумовно, вона починає ставитися до цього, як до природної норми спілкування. Цим обумовлюється більш лояльне ставлення до вживання ненормативних лексичних одиниць у мовній поведінці підлітків у спілкуванні однолітками. Часто саме в такий спосіб підлітки намагаються привернути до себе увагу, здаватися дорослішими, демонструвати силу й перевагу над іншими [2].

Ще одним джерелом поширення ненормативної лексики певною мірою є школа, де впливають на розвиток мовлення учнів не тільки вчителі, але й шкільний колектив. Багато учнів приносять з дому "лайливі слова". Школярі, які були колись не знайомі з такими висловлюваннями, починають вживати їх і закріплювати у своїй свідомості, мовленні [2].

У результаті дослідження, автор відзначає, що молодіжне мовлення останнього десятиліття відрізняється особливою різкістю. Це можна пояснити кризовим періодом розвитку суспільства. Вживання жаргонів, сленгу стало нормою. Психологи, лінгвісти, культурологи говорять про "емансипацію мата". Із ненормативної лексики майже остаточно знято заборону, хоча останнім часом спостерігається зворотна тенденція. Автор вважає, що треба привернути увагу громадської думки до проблеми попереджень поширення вживання ненормативної лексики серед молоді і спонукати до дискусії з питання введення лінгвістичної цензури.

Наук. керівн. Архипенко Л. М.

Література: 1. Панова Н. Ю. Ненормативна лексика у молодіжному мовленні як відображення психологічних та соціальних конструктів / Н. Ю. Панова // Психологія. Збірник наукових праць. – К.: НПУ ім. М. П. Драгоманова. – 2005. – Вип. 20. – С. 34–41. 2. Приступенко Т. Свобода слова та журналістська етика в Україні / Т. Приступенко // Ученые записки ТНУ. – 2008. – Т. 21(60). – № 1. – С. 219–230. 3. Рішення № 2 від 19 листопада 2009 року Національної експертної комісії з питань захисту суспільної моралі [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://moral.gov.ua>. 4. Ширококорядук Л. А. Психолого-педагогічні причини лихослів'я та особливості його прояву у шкільному середовищі: автореф. дисер. на здоб. наук. ступ. канд. психолог. наук / Л. А. Ширококорядук. – К., 2001. – 18 с. 5. Мельник Г. Общение в журналистике: секреты мастерства / Г. Мельник. – М.: Питер, 2005. – 216 с.